

ՀԱՅԱԳԻՏԱԿԱՆ ՈՒՍՈՒՄՆԱԹԵՐԹ

16. ՏԱՐԻ 1921

Ճարեկան 20 ֆրամկ:

ԹԻՒ 11-12
ՆՈՅԵՄԲԵՐ—ԴԵԿԵMBER

ՄԱՑԵՆԱԳՐԱԿԱՆ

ԶԵՆՈԲ ԳԱԶԻՐՈՅԻ
ԵՐ ԻՐ ԳԱՎԱԿԱՆ ՄԵԾՅՈՐԴՆԵՐԸ

փրեմի նշանաւոր ու հարեւոր աշակերտներէն մին եղած կը թուի Զենոբ¹. Կոսակագիր վարդապետը չափազանց գրուատալից տողերով կ'օրհնարանէ այս իր աշարտը. «Զենոբ, այր Գաղլերացի (Լոռ), ուսորդ եւ պատերազմակը, իցեն բանք քո իրին զհուր եւ ծախեսցին զիսոս անշահեկան ուսմանց»

¹ Համբէ եփրեմի կհնագրութիւն Assemani^b քու, Bibliotheca orientalis, I, էջ 38, Սուզամուալ կը գրէ. Dicitur quoque multos habuisse discipulos... inter quos nobilissimi fuerunt Abba, Zenobius, Abraham, Maras atque Symeones, quibus Syri... magnopere gloriantur, Գիրք Գ, 42. 16, մես նախ Wright, A short history of Syriae literature, London 1894, էջ 38.

եւ որպէս զբոց յանտառի այնպէս լափեսցեն խաւաք քո զմոլարանուն վարդապետութիւնս եւ իրիւ զբաւիթ յարիցես եւ պարտեսցես զոր աւրինակ նա զգողիագ նոյնպէս եւ դու զորդիս մոլորութեան, զգեսցիս զզէնս մարդարէականս եւ դիցես զաաշաւարտն առաքելցց եւ Տէր քո լեցիւնդ քեզ²: Թէ հայրական մարդարէախառն այս օր հնութիւնը իր սպասուած արդիւնքը կը բերէ չենք գիտեր, քանի որ պատմական աղբիւները շատ ճշգիմ տեղեկութիւններ կը հաղորդեն մեզի Զենոբի կեանքի եւ գրական դործունէութեան մասին:

Եփրեմի անանուն կենսագրին տուած տեղեկութենէն միայն գիտենք թէ Եղեսիոց Եկեղեցոյն սարկաւագ անուանուած է Զենոբ, Zenobius, Ecclesiae Edessenaes Diaconus², մինչդեռ Հայ մատենագրութիւնը զինքը «Ամեացոց եպիսկոպոս» կը ճանշնայ, ինչպէս պիտի տեսնենք, Մեղլեսոսի ներբողեանին գլխակարգութեան մէջ, իսկ ուրիշ աեղ միայն «եպիսկոպոս» եւ կամ պարզապէս «Զենոբ», կամ «Զենովը»: Բար-Շուշանի մօտ գարձեալ երեւան կու զայ Զենոբ իրրեւ ուսուցիչ խաչ Մեծին, magistrum Isaaci Doctoris eundem nuncupat Ioannes Barsusan Iacobitarum Patriarcha³.

¹ Assemani, Bibl. orient. I, էջ 168-169.

² Assemani, Bibl. orient. I, էջ 38, Wright, ibid., էջ 38:

³ Assemani, անդ, էջ 169, Wright, ibid., էջ 39:

Զենոբիոսի հնչպէս կենսագրականը նոյնպէս գրական գործունելութիւնը քանի մը տողերու մէջ ամփոփուած կը մնայ ասորի մատենագրութեան մէջ. Եթեդ-Յեսուն կը վերագրէ անոր երկու կարեւոր գրութիւններ, որոնք դժբախտաբար անուամբ միայն մնացած են, Zenobius contra Marcionem scripsit et contra Pamphylium (առձօսօ Առձօս¹). Հայ մատենագրութեան մէջ Զենոբի անունով նման հակածառութիւններ չեն յիշատակուիր, կան ընդհակառակը քանի մը ճառեր, դրոնք Զարբ հանալեան յառաջ բերած է՝ “Մատենագրաբան, ին մէջ հետեւեալ կարգով”².

1. Զէնոբայ Եպիսկոպոսի հայութեան Տեսան. “Մինչդեռ անդէն իսկ ի խորհրդին էին, եւ այլն:

2. Ի լուսացած որէց աշխերաց. “Յետ Խաւսելոյն Յուլդայի ընդ քահանայապետունու:

3. Ի Կոնուղէն Եփէլքէն ի առասուերորդ Վերաբ աշխունէն. “Արդ եկ լուր դու եւ երգ մի ի հոգեւոր երգոց հոգեղարբարաւ երգողի զինչ ասէ հարսն, որ է եկեղեցի, Եւ անդ պատմէ քեզ ազգի ազգի վայելութիւնս փեսային”³.

4. Վէտունիւն վուս Յարդելունիւն. “Եւ ոչ ասեմք եթէ մահ մարմնոյն միայն է, որպէս եւ ասեմք եթէ կեանք բանին միայն, եթէ կեանք բանին եւ մարմնոյն են, եւ եթէ յաւերժ կենդանութիւն մշտնջենական բանին եւ մարմնոյն”⁴:

5. Ներբողեան ի սուրբն Մելքոն Անդիուց հայուղեան. “Աւրհնեալ է այն որ յառաջ քան զնկարելն յորեվայնի գիտէ զարդարն”:

6. Վասն ձիշաբանի հարդելուսաց. “Աւր է յիշատակի մարտիրոսաց”:

Յառաջբերուած 3. եւ 4. Կոտորները, որքան կարելի է ոչ սոցւ լուսակել, շատ հետու են հինգերորդ դարուն յատուկ ընտիր լեզուն ներկայացընելէն, մնացած չորս ճառերն ընդհակառակն մասնաւորաբար արժանի են լուրջ ուշադրութեան իրենց լեզուին ընծայած գերազանցապէս դասական դրոշմին

¹ Assemani, Bibl. orient. III, էջ 43.

² Մատենագրաբան Հայկական Թարգմանութեանց նախնական, Վենետիկ 1889, էջ 467:

³ “Իսկ ի 592 ընդարձակ ի սկզբանն եւ նոյնանայ ի վերջին տողն 593. այլ ի վերջոյ դարձեալ ընդարձակիւն ի վերիշ վկայութիւն մը անս Զէնոբայ Եպիսկոպոսի:

⁴ Աւրիշ վկայութիւն մը անս Զէնոբայ Եպիսկոպոսի, Եկեղեց գառն Շնմարիս զառան խորհրդոց եւ ապա եւ զմարդին իւր աշակերտաց իւրցոց (Պատենտ. Վենետ., թ. 678, թ. 94-ա-94թ), որ յառաջ բերուած է. ի յարդելունիւն, Տետրական, Ճառական, տես վորը, էջ 554, տաղ 116, “Քանդի եկեղեց Կառան ճշմարիտ զգանն իսրհրդոց եւ ապա Եկեղեց զմարդին իւր անունեւ Տաշեան, Յուցակ, էջ 722 եւ 768:

Համար: Գաթրձեան արդէն անդրադարձած է այս իրողութեան. “Չորրորդ դարուն կէսերը — կը գրէ — մէծ պայծառութիւն առաւեդեսից դպրոցը. Նաեւ յունաց մէջ համբաւը կը հնչէր, Ափրատէս իմաստուն կամ Զգաւն ըսուած, Եփրեմ եւ ասոր աշակերտը Զենոբ կը ծաղկէին հետզհետէ, որոնց գրուածները — նաեւ վերջնոյն — մասնաւոր առաքմամբ 5. դարուն թարգմանուեցան հայերէն¹, Նոյնպէս Տաշեան, որ Գաթրձեանի այս տողերուն կցած է փոքրիկ ծանօթութիւն մը, հետաքրքրուած է ժամանակին Զենոբի մնացած գրութիւններով ու պատրաստած զանոնք հրատարակութեան. Այսօր աղնուօրէն ինձի կը տրամադրէ իր ընդօրինակութիւնները:

Առաջին ճառը հրատարակուած է արդէն 2 ամուռ Ճեանց պատուելիի ձեռքով փոքրիկ տետրակի մը մէջ². այս հրատարակութեան հիմեղած ըլլալ կ'երեւի Մատենագրաբանիս թ. 748 Ձեռագիրը, թղ. 83թ—85թ, որ կը բովանդակէ ճառեր հաւաքեալ ի մէծէ ճառընտրէն, որ ի վանսն Ս. Առաքելցյն թագէի ի Մուշ, ի ձեռն Խոյութիկ Յոհաննու... յամի Տեառն 1771 եւ օրինակեալ ի սոյն գաղափարէն ի ձեռն Դերձակեան Մարտիրոս դպրի ի Մայր դպրատանն Սամաթիայ յամի 1808: Ճառու կը գտնուի նաեւ Վենետ. Ճառընտրի Գ, էջ 648 եւ Ճառընտրի ԺԳ, էջ 327. այս Ճառը կակնարէկ դարձեալ անտարակոյս Կարենեան, Ցուցակ, թ. 917, Ճիզ՝ “Երանելուցոյն Զէնունիքայ, Եպիսկոպոսի ի նոյն իսրհուրդու” (ի մեծի աւուր ըորեքշարթին, ուրեմն օր մատնութեան Ցուդայի):

Զարբ հանալեանի “ի լուսացած որէց աշխերաց”, Ճառը մեր Մատենագրաբանիս թ. 2 Ձեռագրին մէջ կը կրէ տարրեր Խորագիր “Երանելուցոյն Զէնունիքայ, Եպիսկոպոսի տասնունիւն Յառաջականին, թղ. 38ա (Տաշեան, Ցուցակ, էջ 8), որմէ թերեւս մոլորած՝ կը շփոթէ Տաշեան այս Ճառին հետ Զամուռածեանց անցի հրատարակած նախորդ Ճառը, տես Ցուցակ, էջ 1088. Վենետ. Գ. Ճառընտրին մէջ նախորդ Ճառին անընդմիջապէս կցուած է այս Ճառը, էջ 658:

Գաթրձեանի ընդօրինակութեամբ պահուած ու Տաշեան կը վերստին ընդօրինակ:

¹ Սրբազն պատարագամատոյթք Հայոց, Վենետ 1897, էջ 76:

² Զէնոբ Եպիսկոպոս, Ճառ ի մատնութիւնն Յուղի, Փիլորսնոս Եպիսկոպոս, պատմութիւն Ժողովով Եփեսոսի, ի տպարանի Զամուռածեանց յիւրի տար 1855, էջ 3-8:

կուած բնագրին մէջ պատմական կարեւորութիւն ունի Մեղլտոսի ներբողեանին խորագիրը, ուր Զենո որ Ամիթի եպիսկոպոս կը յորջորջուի, դժբախտաբար դաթրձեան չէ նշանակած իր աղբիւրը, որով չենք գիտել թէ ուր կը գտնուի ներկայիս նախարարի թիւ, թերեւս վենետիկի գ. Ճառընտիրն ըլլայ այն, ուր, էջ 1200, կայ այս ձառը:

«Վասն յէլուրի Մարտէրոսոց», որ կը գտնուի վենետ. ԺԱ. Ճառընտիրին մէջ, էջ 64, ծաշեան ուղղակի ընդօրինակած է Պարիսի Ազգային Մատենադարանի թ. 110 շեռագրէն թ. 264 ա. 2, De Zénob, Pour la fête des martyrs (Ancien fonds arménien 44), Macler, Catalogue des manuscrits arméniens et géorgiens de la Bibliothèque nationale, էջ 51.

Կը հրատարակենք այս տեղ դասական այս չորս ճառերը եւ կը հրաւիրենք վենետիկի մեծայարդ միաբանները, որ հաճին ծանօթացնել հետաքրքիր հասարակութեան կարեւոր տարբերակներն ու թերեւս նաեւ յաւելուածները իրենց տրամադրելի ճեռագիրներու մէջ պահուած զենոբեան ճառերուն, որոնց թիւն ու չըերն մասնաւորապէս նշանակեցինք:

Երանելոյն Զենոբայ սրբոյ եպիսկոպոսի ասացեալ ի մեծի չորեքարաթի աւուրն ընդդէմ Յուղայի մատնչի անաւրէն աշակերտի:

Մինչդեռ անդէն իսկ ի խորհրդեանն էին քահանայագետքն, թէ զինչ պատմառո գըտշեն, որով կարացեն սպանանել զթիւուս, եւ ահա Յուղա մի յերկոտասանիցն եկն եհաս եւ լուեցոց զնոսա. Քանզի այսպէս նոցա թուեցաւ, թէ իրեւ զդէտ լրտես եկեալ է, զի կամորհուրդն նենդ երբեւ զդէտ լրտես եկեալ զգուշակեցէ: Իսկ իրեւ երաց գողն զերեանն եւ սկսաւ խաւել ընդ նոսա, եթէ Զենչ կամիք տալ ինձ եւ ես մատնենաց զնա ի ձեռո ձեր, հիացան զարմացան քահանայագըն եւ ոչ կարէին հաւատալ, եթէ արդարեւ ճշմարիտ եւ սույգ իսաւի զբանն, իսկ իրեւ հաւատացց երդմամբ եւս, զի թէ տացեն նմա երեւ սուն արծաթի, մատնէ նոցա զվարդապետն, առաւել զարմացան, զի ընդ խորհրդոյն եկն եհաս կաւել զարմացան,

5 Զ. արթ. ի խորհրդին: — 6 Զ. արթ. քահանապետը: — 6 Ս. (= Զ. մուռ. ռ. ճեանց) պատշառու: — 7 Զ. արթ. սպանանել կարացեն զթիւուս: — 11 Վ. (= Մատենադարանի թիւ 748 Ձեռ.) եւ Օ այսպէս, զոր Զ. արթ. ռ. ճեանց ուղղած է բուլլից, ինձի սակայն հարազատ հազուազիւտ մի ըլլալ կը թուի կումբութեցու ածը: — 13 Ս. արթ. ի Զ. 15:

տարիչ խորհրդոյն. Համարեցան քահանայագետքն անմիտք, թէ իրեւ յԱստուծոյ իմն եղեւ յաջութիւն իրացն վասն Հաւատալի գալստեանն Յուղայի, թէ զիարդ յանկարծակի եկն դիպեցաւ ի խորհրդեանն:

Իսկ գու Յուղա, վասն էր մատնես զվարդապետ ի ձեռու թշնամնեցն, զի շարչարեսցեն եւ թշնամնեցն, եւ զի ի խաչ խոկ հանիցեն. զինչ շար զիտես զվարդապետիդ, զի այդշափ ճեպեալ ես յանինայ ի մահ մատնել. մի թէ արդեւք ինչ զարութիւնն ոչ ետ առնել քեզ՝ որպէս այլոց զակերտացն. մի թէ զիւանդու ոչ բժշկիր կամ զայսահարո ոչ առողջացուցանէիր, (իբրու) զի զու բնիցն շար էիր քան զայսահարս. մի թէ զդեւս ոչ հանէիր, իբրեւ ի քեզ լեզէոն մտեալ բնակեալ կայր. մի թէ հազարապետեւտնտես ոչ արար զքեզ, էր աւտուղ եւ կծի բարոյիցդ քոց. մի թէ ընդ առաքեալն ոչ ունէր զքեզ, իբրեւ հասեալ էր ի վերայ, թէ մատնելոց ես զնա. մի թէ զաթոռ գատաստան մատնելոց ես զնա: Արդ՝ զիտէր թէ ի գատաստան մատնելոց ես զնա: Արդ՝ ընդէր մատնեցեր զնա ի խաչ զայն, որ այնշափ բարիս կարգեց առաջն քո. այլ թերեւս իբրեւ բերացար ի վարդապետութեանն, զիտէիր արար ինչ յուսմանն, իսկ կաշառս ընդէր առեր. նոյնպէս առանց կաշառոյ մատնես զնա ի մահ եւ ահա աւրչնէին զքեզ ըստ աւրինացն:

Եւ գուրք քահանայք, ընդէր ոչ հարցանէք զթուգա, թէ վասն էր կաշառաւք մատնելոց ես զնա: Արդ՝ զիտէր թէ ի գատաստան մատնելոց ես զնա: Արդ՝ ընդէր մատնեցեր զնա ի խաչ զայն, որ այնշափ բարիս կարգեց առաջն քո. այլ թերեւս իբրեւ մատնելոց էր կմարդապետութեանն, զիտէիր առար ինչ յուսմանն, իսկ կաշառս ընդէր առեր. նոյնպէս առանց կաշառոյ մատնես զնա ի մահ եւ ահա աւրչնէին զքեզ ըստ աւրինացն:

Եւ գուրք քահանայք, ընդէր ոչ հարցանէք զթուգա, թէ վասն էր կաշառաւք մատնելոց ես զնա: Արդ՝ զիտէր թէ ի գատաստան մատնելոց ես զնա: Արդ՝ ընդէր մատնեցեր զնա ի խաչ զայն, որ այնշափ բարիս կարգեց առաջն քո. այլ թերեւս իբրեւ մատնելոց էր կմարդապետութեանն, զիտէիր առար ինչ յուսմանն, իսկ կաշառս ընդէր առեր. նոյնպէս առանց կաշառոյ մատնես զնա ի մահ եւ ահա աւրչնէին զքեզ ըստ աւրինացն:

Եւ գուրք քահանայք, ընդէր ոչ հարցանէք զթուգա, թէ վասն էր կաշառաւք մատնելոց ես զնա: Արդ՝ ընդէր մատնեցեր զնա ի խաչ զայն, որ այնշափ բարիս կարգեց առաջն քո. այլ թերեւս իբրեւ մատնելոց էր կմարդապետութեանն, զիտէիր առար ինչ յուսմանն, իսկ կաշառս ընդէր առեր. նոյնպէս առանց կաշառոյ մատնես զնա ի մահ եւ ահա աւրչնէին զքեզ ըստ աւրինացն:

Եւ գուրք քահանայք, ընդէր ոչ հարցանէք զթուգա, թէ վասն էր կաշառաւք մատնելոց ես զնա: Արդ՝ ընդէր մատնեցեր զնա ի խաչ զայն, որ այնշափ բարիս կարգեց առաջն քո. այլ թերեւս իբրեւ մատնելոց էր կմարդապետութեանն, զիտէիր առար ինչ յուսմանն, իսկ կաշառս ընդէր առեր. նոյնպէս առանց կաշառոյ մատնես զնա ի մահ եւ ահա աւրչնէին զքեզ ըստ աւրինացն:

Եւ գուրք քահանայք, ընդէր ոչ հարցանէք զթուգա, թէ վասն էր կաշառաւք մատնելոց ես զնա: Արդ՝ ընդէր մատնեցեր զնա ի խաչ զայն, որ այնշափ բարիս կարգեց առաջն քո. այլ թերեւս իբրեւ մատնելոց էր կմարդապետութեանն, զիտէիր առար ինչ յուսմանն, իսկ կաշառս ընդէր առեր. նոյնպէս առանց կաշառոյ մատնես զնա ի մահ եւ ահա աւրչնէին զքեզ ըստ աւրինացն:

Եւ գուրք քահանայք, ընդէր ոչ հարցանէք զթուգա, թէ վասն էր կաշառաւք մատնելոց ես զնա: Արդ՝ ընդէր մատնեցեր զնա ի խաչ զայն, որ այնշափ բարիս կարգեց առաջն քո. այլ թերեւս իբրեւ մատնելոց էր կմարդապետութեանն, զիտէիր առար ինչ յուսմանն, իսկ կաշառս ընդէր առեր. նոյնպէս առանց կաշառոյ մատնես զնա ի մահ եւ ահա աւրչնէին զքեզ ըստ աւրինացն:

Եւ գուրք քահանայք, ընդէր ոչ հարցանէք զթուգա, թէ վասն էր կաշառաւք մատնելոց ես զնա: Արդ՝ ընդէր մատնեցեր զնա ի խաչ զայն, որ այնշափ բարիս կարգեց առաջն քո. այլ թերեւս իբրեւ մատնելոց էր կմարդապետութեանն, զիտէիր առար ինչ յուսմանն, իսկ կաշառս ընդէր առեր. նոյնպէս առանց կաշառոյ մատնես զնա ի մահ եւ ահա աւրչնէին զքեզ ըստ աւրինացն:

Եւ գուրք քահանայք, ընդէր ոչ հարցանէք զթուգա, թէ վասն էր կաշառաւք մատնելոց ես զնա: Արդ՝ ընդէր մատնեցեր զնա ի խաչ զայն, որ այնշափ բարիս կարգեց առաջն քո. այլ թերեւս իբրեւ մատնելոց էր կմարդապետութեանն, զիտէիր առար ինչ յուսմանն, իսկ կաշառս ընդէր առեր. նոյնպէս առանց կաշառոյ մատնես զնա ի մահ եւ ահա աւրչնէին զքեզ ըստ աւրինացն:

առնե, կամ զՅուդա իսկ զի՞աղաչէք, զի մատնեսցէ զնա ձեղ. ոչ ահա իսկ առ ձեղ նստէք հանապազ, եւ ուսուցանէր ի տաճարին:

Այլ քահանայապետըն, որք խնդացին ընդ

- 70 գալուստն Յուդայի, ոչ եթէ ոչ կարէին ունել զայն, որ ի գանձանակին բաղում անդամ մտանէր ի տաճարն եւ խաւուր ընդ նոսա: Այլ վասն այնը ուրախ եղեն ընդ գնալին, զի գտցեն նովաւ բարիոք տալ պատասխանի ժողովրդեանն. քանզի մինչեւ էր նորա երթեալ, կասկած էին ի ժողովրդենէն թէ գուցէ առ նախանձու զնա սպանանիցն: Իսկ իբրեւ եկն Յուդաս առ նոսա, քաւեցան ի վերին երեսս ի նախանձուէն, զոր ունէին ի ներքս ի սիրաս իւրեանց, քանզի պատրէին զսիրաս ժողովրդեանն էր նորա. սա եկն եւ մատնեաց զնա մեզ ի մահ:
- 85 Ով Յուդա, որ ճեպեալ ես առնուլ զերեա սուն արծաթին եւ ի քահանայիցդ ոչ պատկառի վաճառել զանմեղ անձն ի սպանումն. եւ այդ երեսուն արծաթդ լաւ էր քեզ քան զայն զոր ունէիր. կորացոյց ուրեմն արծաթդ զմիտոդ ի պատշաճութեան. եւ զարծաթդ իսկ կորուսանես եւ ոչ իմանաս. հազարապետ էիր եւ առաքեալ եւ մեծ քան զՅովհանէնէս, որ մեծն էր քան զամենայն ի ծնունդ կանանց եւ կամցար զտէրն քողնոց վաճառել. այլոց ետ զմեծութիւնդ քո, զոր ունէիր. զինչ չար արար քեզ. ոչ ահա պարզեւեաց քեզ աթոռ. կամ զինչ բարի ոչ արար. արար զեզդ դատաւոր ի ժամանակի, յորում դատելց է նա զամենայն ազգս. ոչ ահա խոստացաւ քեզ ուտել եւ ըմպել ի սեղան արքայութեան, ոչ ահա 100 ետ քեզ իշխանութիւն հանելց զդեւս եւ բժշկելց զիիւանգս: Արդ ընդէր մարտանա եւ կորուսանես զմեծութիւնդ ընդ երեսուն արծաթոյ եւ ոչ կարես գտանել. ահա թէ լեալ էր քեզ կարասի ժողովել ի ժամանակի, յորում առաքեաց զքեզ բժշկել, առաւել քան զամենայն դանձ(ս) տաճարին ժողովեալ էր քեզ դանձս. եւ թէ յայն ժամ ոչ կարէիր առնուլ յերկիւդէ միւսց առաքելոյն, որ լինէր քեզ ուղեկից, այժմ թէ ինդրեալ էիր քեզ ժամանակ, եւ երթեալ էիր ի քաղաքո հրէից եւ հեթանոսաց, եւ բժշկութեամբ, զոր առնէիր անդ, որչափ եւ կամէիր, ժողովեալ էր քեզ արծաթ եւ սոկի:
- Զորաւ Յուդա առ քահանայապետօն, զի վասն երեսուն արծաթոյ մերկացաւ յանենայն մեծութենէ, զի կալթեն դպիրըն եւ փարիսեցիք. քանզի ծեպեալ էին զդործն կատարել, ետուն վաղվաղակի զարձաթն, զոր ինդրեացն, զի մատնեցէ նոցա զայն, զոր նոքա խնդրէին [որում իշխանութիւն եւ փառք, յաւիտեանս ժամանակաց, աւրհնեալ ամէն]:

71 այսպէս "ի գանձանակին"? — 82 Ծ քեզ "էրո":
— 85 ԿՎ Յուդայ: — 88 ԿՎ լաւ էր քեզ զայն,
զոր Զամուռաճեանց կը որբագրէ լաւ էր քան զոր
ունէիր; — 98 ՎԿ խաւատացաւ: — 113 ԿՎ Յուդայ:

Երանելոյն Զենոքայ եպիսկոպոսի առացեալ ի մատնութիւնն Տեառն:

Յետ խաւաելոյն Յուդայի ընդ քահանայապետն եւ գալոյ միւսանգամ յաշակերտան, յետ [այնորիկ] ամենայն չարեաց զոր գործեաց, տես զինէ արար այսաւը Տէրն: Ի բաց առ զհանդերձս իւր եւ ած կտաւ ընդ մէջ եւ արկ ջուր ի կոնք մի, ինմանութիւն աւազանին, (եւ) մատեաւ լուանալ զոտան Յուդայի ջրով, որպէս զմեղս ամենայն աշխարհական մկրտութեամբն: Ակաւ ցուցանել զմէր իւր առ Յուդա ցուցանել զատելութիւն, զոր ունէր ընդ մէջ, զոտն վարդապետն, խաչահանուացն: Զարմանք մեծամեծք ունէին զզաւութիւնս, ի ժամանակի իբրեւ տեսանէին զԱստուած, որ խոնարհեցաւ լուանալ զոտսն, որ չոգաւ ցուցանել զատելութիւն իւր, զոր ունէր վարդապետն, խաչահանուացն: 15 Զարմանք մեծամեծք ունէին զզաւութիւնս, ի ժամանակի իբրեւ տեսանէին զԱստուած, որ խոնարհեցաւ լուանալ զոտսն, որ չոգաւ ցուցանել զատելութիւն իւր, զոր ունէր վարդապետն, խաչահանուացն: Լուաց զոով եւ մաքրեաց զոտսն ի փշոցն, զոր առէին ի գաւթէն կայիշափայ. լուաց հաւդպայ զոտսն ի վաստակոցն, որ չոգաւ վաճառել զնա ի խաչելութիւն. Զնշեաց կտաւովն, զոր ունէր ընդ մէջ, զոտն ծառային, որ մատնեաց զտէրն ընդ երեսուն արծաթպայ, կանխեաց պատուեաց յառաջ քան զամենայն ընկերացն: 19 Ի՞մ իմիք արդեւք նման էր սիրտն Յուդայի ի ժամանակին, յորում սուրբ ձեռքն տեառն զաղտեղի զոտսն լուանային: Զզացան արդեւք գեթ սակաւ ինչ ի ժամուն, թէ որպէս անարդեաց զպարգեւու բժշկութեանն, զոր ընկալաւ, նոյնպէս եւ զլուանալն ոտիցն արհամարհեաց: Այլ քանզի սատանայ արկանէր զպարիսն ի միտ, թերեւս ասէր ընդ միտս, թէեւ մեծ արացես քան զայս զերեսուն արծաթիւն, չեմ ինչ կորուսանէլոց: Իսկ Պետրոս որ այնչափ սիրէիր, ոչ կարաց ժուժել մեծաց շնորհացն, եւ Յուդա, որ մատնիչն էր, այնչափ աներկիւդ համարձակ (տայլ) զոտսն լուանալ, զի ամենայն աշակերտքն զարմացեալ էին: Իսկ իբրեւ կատարեցաւ ամենայն գործն առ աշակերտսն, էառ զգեցաւ զհանդերձն եւ բացեցաւ:

Սկսաւ ուսուցանել նոցա զիոնարհութիւն, զոր կանխեաց եցոյց բանիւ եւ արդեամբք. որ պատուէրն առ զընկերն սիրէլ, առժամայն սկսաւ զատելութիւն առ տէրն ցուցանել. եւ որ զոտսն ընկերացն առ աւրինակ լուանալ, զվարդապետն իսկ գլւովին ի մլրտութիւն արեան վաճառեաց: Իսկ Տէր, որ ոչ կամեցաւ առակել զՅուդա առաջի աշակերտացն, յայտնեաց առակաւ զարդիւրդն, զոր չոգաւ խորհեցաւ առ քահանայապետսն, յետ ասելոյն թէ ծանիթէր զայն եւ արաօնիք, երանելիք էք: Ասէ անդէն վաղվաղակի լու ի լու Յուդայի, թէ պարտ է կատարել գրցն որ ասէ թէ Որ ուտէր:

1 W (= Մատենագարանի թ. 2 Ճամանակիր) երանելոյն: — 2 Զարբհանաւ ան ալեան "ի լուացութիւնի աշակերտացն": — 12 "մամնք", երկու տառ աննըթեանի, զոր կը կարդամ զարմանչ: — 13 W սունին զաւրութիւնն, ուղեցիք: — 18 W վաճառեալ: — 37 W եռ առ: — 45 W զՅուդայ: — 48 Յագհ. ժգ, 17: — 50 W գրցն: — 50 Սզմ. Խ, 10:

նդ իս հաց, յաճախեաց առնել ինձ զիսրէութիւն: Դարձեալ միւսնդամ խոստացաւ նոյս թէ նդ իս կերիջիք եւ արբջիք առ սեղանն արբայտւթեան: Իսկ Յուգայի ոչ ի լուանալ ոտիցն ջնին շաւ ուխտարծամբոյն, զոր ուխտեցին տալ նմա քահանայապետքն, եւ ոչ բանիւն, զոր խաւտեցաւ ծէրն, կամեցաւ հաւանել, ոչ յայնմանէ զի առակեաց զնա խորհրդիւ զանդիտեաց, եւ յերանելի խոստումն պատրեցաւ. անարդեաց վասն կարաւոյն պարքայութիւնն եւ զեղան արբայտեան, եւ քան զտէր արբայութեանն լաւ համարեցաւ զերեսուն արծամբին:

Իրբեւ ետես Տէր եթէ ոչինչ զլացուցին բանքն զՅուգա, խոռվեցաւ յոգի իւր եւ ասէ. Արդարեւ ասեմ ձեզ զի մի ոմն ի ձէնջ որ ընդ իս հաց ուտէ, այժմ մատնելոց է զիս: Տրտմեցան աշկերտքն, սկսան խորհելի միտու եւ ասել. Ո՞վ իցէ ի մէնջ որ զայս չարիս իշխեսց դործել: Եւ ասէին մի ըստ միովէ. վայ միթէ ես լինելոց իցեմ մատնիչ: Զի թէպէտ եւ գիտէին, թէ ոչինչ դոյ ի նոսա կարիք չարութեանն, այլ եւ այնմ (եւս) տեղեակ էին եթէ ոչ եւ բան դատարկ ի բերանոյ ծեառն իւրեանց. Ճշմարիտ բանիւ տեառն զշմարտ միտու իւրեանց սուտ առնէին եւ հաւատարիմ պատգամաւ վարդապէտին [եւ] հաւատարիմ սրտի իւրեանց երկմտէին:

Տրտմեցան առհասարակ աշակերտքն, դառնացան կերակութքն առ հասարակ ի բերանս իւրեանց, ըստ չափոյ սիրոյն, զոր ունեին առ վարդապէտան: Նոյնպէս եւ յաճախ(եաց) տրտմութիւնն, յորժամ լուան թէ մատնելոց են զնա: Դարձաւ տաւննոցա ի սուգ, եւ երեկոյին ուրախութիւննոցա ի տրտմութիւն: Ակսաւ Շմաւոն առ չժուժել՝ ակնարկել Յոհաննու զի հարցէ թէ ովէ է որ մատնելոց է զնա, զի փարատեսցի ի նոցանէ սուգն. զի զգեսուցի անհնարին տրտմութեան: Զի երկու սուգ զգեցեալ էին ի ժամուն յայնմիկ, մի զի մեանելոց էր վարդապէտան, եւ մի զի ի նոցա ձեռն էր մեռանելոց: (Զի) հանգուոցէ տէրն Յովհաննու, որ եհարց, զտան (ես)ին զլնկերոն զդայեալա. (աս)է, որում ես թացից ի սկաւառակէս, նա է որ մատնելոց է զիս: Խոցեցաւ սիրտն Յուգայի, իւրեւ ետես եթէ եկն յայտնի նշանիւն եւ յայտնի բառես նիւ որոշեաց ի նոցանէ, մանաւանդէ իւրեւ ետես, եթէ անդէն ընդ հարցութեանն թացեալ ետ նմա: Հացիւն զոր առ նորոդ, որոշեցաւ ի կենդանի հացէն, զոր առնլոց էին առժամայն աշակերտքն նորագապէս: Լուացեալ հացիւն յաւրհնութենէն մեկնեաց: Տէր որ ինքնին ետ զհայն Յուգայի:

53 Յ ՎՀ. ԻԲ. 30: — 57 Վ Հանելու, ուզգեցի: — 64 Վ ՔՅուգայ: — 67 Վ սի մի, ուզգեցի սի միտոն: — 71 Վ Արեն, անպայման ձառընտերի ներմուծում, զը կը չնզեմ եւ տեղը կը գնեմ Արեն: — 72 Վ Եւ Ելու, ուզգեցի սիթէն իմաստին համեմատ: — 86 Զեռ, ոչ ելու, ուզգեցի սիթէն իմաստին համեմատ: — 90 Զեռ, Յովհաննով: — 91 Վ անդէր անբնթեռնի է Վի մեջ, իմաստին համաձայն կը փորձեալ լրացնել: — 90 Զեռ. Յովհաննով: — 91 Վ նայ: — 91 Յ Վհայի: —

ինքնին մատնեաց զմարմինն իւր Յուգայի, զի եթաց եւ ապա ետո, ինքնին փութացաւ սպանանել զմարմին իւր իսրհրդիւ, յառաջ քան զսպանանելն զնա խաչահանուացն Շմարիտ [տնաւրինաբար]: Ինքնին տէրն չոդաւ առ չարչարանսն յայսմ զատկի, որ է կատարումն ամենայն զատկաց: Յայսմ տաւնի յորում բովանդակեցան տաւնք նոցա եւ ինքեցան գառամբն, գառն որ յաւուրցն Մովսիսի կարդեալ գայր: Յայսմ տաւնի, յորում լցան կատարեցան մարգարէութիւնըն, յայսմ յետին տաւնի, որ է վերջնին, որպէս ասաց Յովհաննէսի: Յայսմ տաւնի, յորում բարձաւ թագաւորութիւնն Յուգայի, եւ քահանայութիւն յազգէն զեւի: Յայսմ տաւնի, յորում վախճանեցաւ գառն խորհրդոյն, եւ զենաւ գառն մշարիտ: Յայսմ տաւնի, յորում դադարեցին հին կտակարանք նուրովք աւետիւքս: Յայսմ տաւնի, յորում սահմանցան խորհրդոյն եւ յայտնեցաւ ձշմարտութիւնն, անցին ստուելքն եւ ծագեաց կատարումն, Յայսմ տաւնի, յորում խափանեցան զոհքն միովն, որ պատարագեցան ի հաճութիւն, ընդ ամենայն արարածոց եւ բարձան նուէրք բազումք միով սուրբ արեամբն, որ նորոգեցաւ վասն մեր: Յայսմ տաւնի, յորում եհատ տէրն զմարմին իւր սիրով կիղիւ. Քանդի եկերն նախ գառնն ուտել երեւ բաշխեաց աշակերտացն, զի եղեցին ուտել երեւ կիղիւ. Քանդի եկերն սիրով նորոգ մերոց: Եւ Քրիստոսի փառք յաւիտեանս ամէն: 135

(Հայուածական)

Հ. Արևածական ԱԱՐԴԱՆՆԵԱՆ

102 Վ ապայ: — 104 Յայնապէս յետամուտ է անուբեատ ոչ դասական բարը: — 107 Վ որում: — 109 Վ գոյր: — 115 Վ զէնաւ: — 126—127 այս հասուածը յանալ բերուած է իւրեւ վկայութիւն Սատնագարանին թէ. 678 ձեռնագրին մէջ, թղ. 94—94թ, ուր սիհատու բնթերցուածը եղած է սիրու, եւ զմարմին իւր, ին մարտարբերութիւնընը տէր տառը կը ուարըն յերեւ տէս էջ 547: — 127 Վ ապայ: — 128 Վ զերկոսին: